

SLOVENSKO AKO CIEĽOVÉ MIESTO DOBROVOĽNÍCKEHO CESTOVNÉHO RUCHU

Jana Sokolová, Kristína Pompurová

ABSTRACT

Volunteer tourism as a new trend in tourism combines volunteer work with traveling and learning new countries and cultures. The aim of the paper is to explore the offer of volunteer tourism projects in Slovakia. The paper reviews and evaluates the offer of two international databases of volunteer offers and volunteer opportunities in Slovakia published on the Internet. Although Slovakia is not one of the most popular destinations, voluntourists have few opportunities to explore Slovakia and its culture as volunteers.

KEY WORDS

International Volunteering. Volunteer Tourism. Slovakia.

JEL CLASSIFICATION

L83, Z32.

ÚVOD

Trh cestovného ruchu neustále zaznamenáva nové trendy v cestovaní či správaní návštevníkov. Jedným z nových, dynamicky sa rozvíjajúcich trendov v globálnom prostredí je dobrovoľnícky cestovný ruch ako alternatívna, ekologická, sociálne zodpovedná a autentická forma cestovania. Napriek tomu, že si získava čoraz väčšiu pozornosť odbornej verejnosti, trh dobrovoľníckeho cestovného ruchu je ešte stále jednou z málo preskúmaných oblastí.

1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

Aj keď kombinácia dobrovoľníctva a cestovného ruchu má svoj základ v 19. storočí, kedy misionári, lekári a učitelia cestovali za účelom pomáhať iným, jednou z prvých organizácií, ktorá vytvorila projekt spájajúci cestovanie s dobrovoľníckou prácou bola v roku 1950 Britská nadácia dobrovoľných ochranárov životného prostredia (British Trust For Conservation Volunteers). Jej zámerom bolo rozšíriť povedomie o znečisťovaní prostredia, čo viedlo k zvýšenému počtu potenciálnych dobrovoľníkov (Wearing, McGehee, 2013). V súčasnosti je

dobrovoľnícky cestový ruch považovaný za jeden z prudko rastúcich trhov, ktorého hodnota sa odhaduje na 1,76 až 2,63 miliárd amerických dolárov (TRAM, 2008).

Na trhu dobrovoľníckeho cestovného ruchu vystupujú na strane ponuky organizácie dobrovoľníckeho cestovného ruchu v úlohe producentov alebo sprostredkovateľov, pričom z hľadiska funkcie ich rozdeľujeme na prijímajúce, vysielajúce a koordinujúce organizácie.

Producentmi v dobrovoľníckom cestovnom ruchu sú prijímajúce organizácie, ktoré vytvárajú a realizujú dobrovoľnícke projekty zamerané na zlepšenie sociálnych, environmentálnych či kultúrnych podmienok vybranej komunity, resp. územia (cieľového miesta). Sídliť prevažne v mieste realizácie aktivít dobrovoľníckeho cestovného ruchu, kde sa zapájajú do rôznorodých partnerstiev (Raymond, 2008, 2011). V zahraničí prezentujú prijímajúce organizácie dobrovoľníckeho cestovného ruchu hlavne neziskové organizácie, ktoré majú úzke vzťahy s miestnou komunitou, medzinárodné neziskové organizácie, ktoré sú miestne registrované a spravované, vzdelávacie inštitúcie. Prijímajúcimi organizáciami dobrovoľníckeho cestovného ruchu môžu byť rovnako ziskové organizácie (mikropodniky, malé a stredné podniky).

Sprostredkovateľmi sú vysielajúce organizácie a organizácie, ktoré koordinujú dobrovoľnícke projekty. Zvyčajne majú sídlo v rozvinutej, resp. vyspelej krajine, odkiaľ získavajú potenciálnych dobrovoľníkov a často spolupracujú s viacerými prijímajúcimi organizáciami. Úlohou vysielajúcich organizácií je hlavne budovať vzťahy s miestnymi komunitami, porozumieť ich potrebám, navrhovať projekty zamerané na uspokojenie týchto potrieb a marketingové programy, ktoré im umožnia získať dostatočnú pracovnú silu (Raymond, 2008). Vysielajúcimi organizáciami môžu byť neziskové organizácie, medzinárodné dobrovoľnícke organizácie, ziskové organizácie, vzdelávacie inštitúcie i kresťanské organizácie (Guttentag, 2009).

Hoci prínos niektorých projektov vysielajúcich organizácií dobrovoľníckeho cestovného ruchu je nepopierateľný, mnoho potenciálnych účastníkov dobrovoľníckeho cestovného ruchu je neprijemne prekvapených, keď sú konfrontovaní s výdavkami spájajúcimi sa s dobrovoľníctvom v zahraničí. Väčšina projektov dobrovoľníckeho cestovného ruchu ponúkaná zahraničnými vysielajúcimi dobrovoľníckymi organizáciami je spoplatnená. Okrem všeobecných programových poplatkov sa dobrovoľník podieľa na hradení cestovných nákladov do krajiny, kde sa venuje dobrovoľníckej činnosti, a späť (letenky, miestna doprava), platí si poistenie, očkovanie a lieky, hradí administratívne poplatky spojené s vybavovaním víz a v niektorých prípadoch je dôležité tiež počítať s výdavkami na ubytovanie a stravu. Niektoré organizácie ponúkajú možnosť dobrovoľníctva v zahraničí za minimálny poplatok (Love

Volunteers, Agrape Volunteers, Volunteers Solutions), vo výnimočných prípadoch žiadny poplatok (Voluntary Service Overseas, Volunteer Program OSN). Väčšina organizácií však presúva bremeno svojich nákladov na účastníkov dobrovoľníckeho cestovného ruchu a výška poplatku môže byť na úrovni niekoľko tisíc eur.

Ponuka vysielajúcich organizácií je pritom pomerne rozsiahla, realizujú sa na každom kontinente, pričom väčšina z nich sa zameriava na Afriku, Áziu a Latinskú Ameriku (Hindle et al., 2010). Podľa Tomazosa a Butlera (2009) však medzi najobľúbenejšie krajiny (z pohľadu počtu projektov dobrovoľníckeho cestovného ruchu) patria Čína, India, USA, Indonézia a Brazília. Mintel (2005 In TRAM, 2008) dodáva, že k populárnym európskym krajinám patria Litva, Rumunsko a Ukrajina.

Jednou z možností, ako môžu prijímajúce a vysielajúce organizácie zefektívniť svoju činnosť je participácia na medzinárodných dobrovoľníckych iniciatívach (napr. Európska dobrovoľnícka služba, programy neziskovej organizácie The Alliance of European Voluntary Service Organisations). Tieto iniciatívy uľahčujú spoluprácu medzi vysielajúcimi a prijímajúcimi organizáciami. Ich zámerom je združovať neziskové organizácie vybraných krajín alebo celého sveta a umožniť im tak získavať nové skúsenosti, nápady a možnosti pre rozvoj svojich činností vďaka účastníkom zahraničného dobrovoľníckeho cestovného ruchu. Významnou európskou dobrovoľníckou iniciatívou je pritom Európska dobrovoľnícka služba.

2 CIEĽ A METÓDY

Cieľom príspevku je preskúmať ponuku projektov dobrovoľníckeho cestovného ruchu na Slovensku.

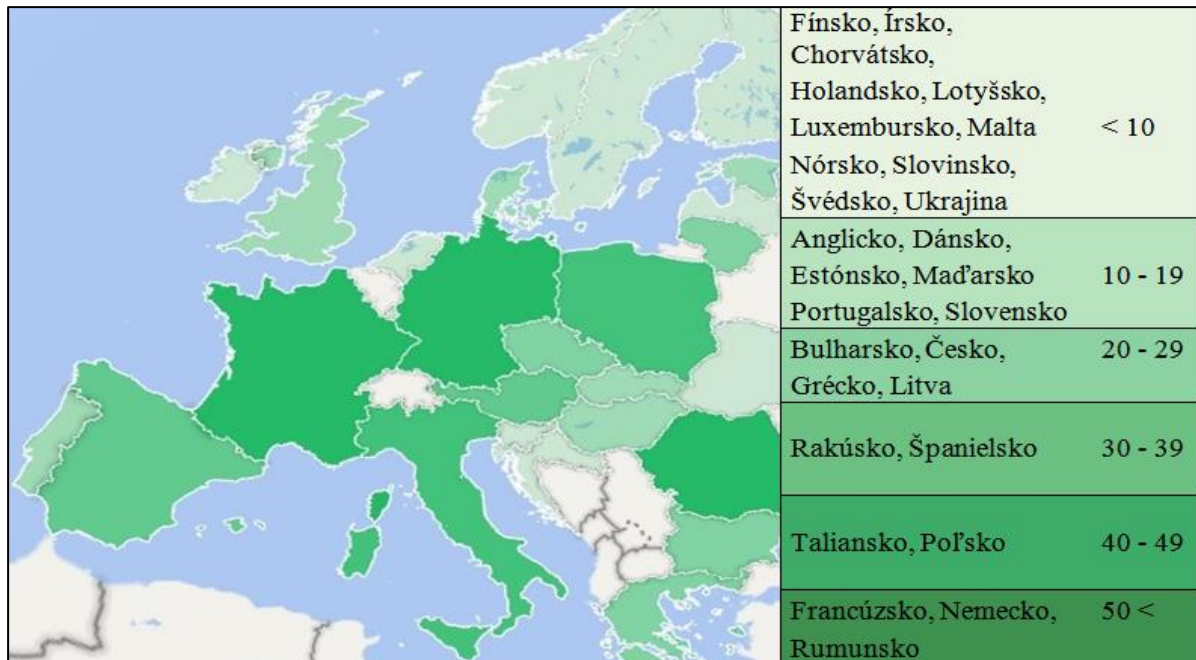
Výberový súbor tvorí zahraničná databáza organizácií dobrovoľníckeho cestovného ruchu volunteerforever.com a databáza dobrovoľníckych ponúk Európskej dobrovoľníckej služby. V databáze volunteerforever je v súčasnosti registrovaných 803 organizácií. Vzhľadom na nedostatok informácií uvedených na internetových stránkach skúmaných organizácií alebo ich dlhodobú neaktualizáciu sme zo súboru vylúčili 8 organizácií. Výberový súbor tak tvorilo 795 organizácií registrovaných v databáze volunteerforever. Skúmanú vzorku projektov Európskej dobrovoľníckej služby tvorilo 483 projektov aktualizovaných ku 13.3.2018. Výberový súbor sme následne doplnili o ponuku dobrovoľníckych príležitostí na Slovensku, ktorú si dobrovoľníci môžu nájsť cez vyhľadávač Google (www.workaway.info, www.spectator.sme.sk, www.biosphere-expeditions.org, www.woofindependents.org, www.aisec.com).

Skúmanú vzorku tvorili tri typy organizácií, a to vysielajúce, prijímajúce a koordinujúce organizácie. Najväčšie zastúpenie mali vysielajúce a prijímajúce organizácie. Zameranie organizácii je rôznorodé. Zaradiť sem môžeme náboženské organizácie; charitatívne organizácie; zdravotnícke organizácie; organizácie poskytujúce pre študentov prácu v zahraničí, ochrannárske, environmentálne organizácie, verejné subjekty na regionálnej alebo celoštátnej úrovni a vzdelávacie organizácie. Z hľadiska právnej formy približne 80 % organizácií tvorili neziskové organizácie, zvyšných 20 % boli charitatívne organizácie, fondy, touoperátori, spoločnosti s ručením obmedzeným a iné podniky. Mnoho organizácií na svojej internetovej stránke neuvádzalo právnu formu.

Získané údaje sme následne prekódovali a v tabuľkovom procesore MS Office Excel zostavili dátovú maticu. Pri spracovaní údajov sme použili základné metódy opisnej štatistiky.

3 VÝSLEDKY A DISKUSIA

Narastajúci dopyt po spojení dobrovoľníckej služby s cestovaním a poznávaním iných krajín podnietil rast organizácií, ktoré ponúkajú takýto druh cestovania. Posledný rozsiahly prieskum trhu dobrovoľníckeho cestovného ruchu (TRAM, 2008) vychádzal z ponuky vyše 300 organizácií aktívne poskytujúcich projekty dobrovoľníckeho cestovného ruchu na internete. Ukázal, že rastúcim počtom organizácií sa diverzifikuje nielen zameranie dobrovoľníckych projektov, ale aj miesto realizácie projektov. Cieľovým miestom dobrovoľníckeho cestovného ruchu sa popri rozvojových krajinách čoraz častejšie stávajú rozvinuté krajiny (napr. Južná Afrika, Thajsko). Popularitu získavajú aj krajiny Európy. Obrázok 1 zobrazuje počet projektov dobrovoľníckeho cestovného ruchu prebiehajúcich v jednotlivých krajinách Európy za obdobie 2016 – 2019 (ku 13.3.2018).

Obrázok 1 Rozdelenie krajín Európy podľa počtu dobrovoľníckych projektov

Prameň: Vlastné spracovanie podľa www.volunteerforever.com a www.europa.eu

Zaujímalo nás, aké možnosti majú účastníci dobrovoľníckeho cestovného ruchu, pokiaľ chcú navštíviť Slovensko.

V súčasnosti existuje viacero databáz, ktoré združujú dobrovoľnícke ponuky organizácií z celého sveta. Jednu z takýchto databáz ponúka internetový portál volunteerforever. Prieskum databázy ukázal, že zo 795 organizácií približne 46 % má svoje sídlo v USA, 22 % vo Veľkej Británii a ostatné organizácie sídlia v Afrike, Ázii a Európe. Cieľovou skupinou organizácií sú dobrovoľníci rôznych vekových kategórií, od študentov po seniorov. Prevažná väčšina organizácií oslovuje práve dobrovoľníkov vo veku od 18 do 25 rokov. Sú to študenti stredných a vysokých škôl, noví absolventi univerzít a študenti, ktorí sa rozhodli využiť obdobie medzi strednou a vysokou školou alebo školou a zamestnaním cestovaním a dobrovoľníckou prácou tzv. gap year študenti. Zatiaľ len málo organizácií (napr. International Volunteer HQ, Cross-cultural Solutions, Global Vision International, Maximo Nivel) postupne rozširuje svoju ponuku a diverzifikuje ju do dvoch (študenti, seniori), troch (študenti, rodiny s deťmi, seniori) či štyroch kategórií (študenti, rodiny s deťmi, seniori, skupiny).

Ponuka cieľových miest je veľmi rozsiahla a zahŕňa krajiny Afriky, Ameriky, Ázie, Austrálie i Európy (tabuľka 1). Kým 62 % organizácií sa zameriava na krajiny jedného alebo dvoch svetadielov, prevažne Afriky alebo Ázie, zvyšných 38 % ponúka krajiny z troch a viac svetadielov.

Tabuľka 1 Cieľové miesta v ponuke organizácií dobrovoľníckeho cestovného ruchu databázy volunteerforever

Svetadiel	Počet organizácií	
	abs.	v %
Afrika	414	52
Amerika	274	34
Ázia	119	15
Európa	61	8
Austrália	59	7

Prameň: Vlastné spracovanie podľa www.volunteerforever.com.

Viac ako polovica organizácií ponúka dobrovoľnícke projekty v Afrike. Oblúbeným cieľovým miestom je tiež južná, stredná a severná Amerika a krajiny Ázie, z ktorých najpopulárnejšia je India. Krajiny Európy zaradilo do ponuky cieľových miest len 8 % organizácií. Z nich viac ako štvrtina ponúka dobrovoľnícke projekty v Španielsku, šestina v Rumunsku a Francúzku a sedmina v Taliansku. Práve Španielsko, Francúzsko a Taliansko patria medzi oblúbené turistické cieľové miesta, čo poukazuje na prepojenie cestovateľských motívov s motívmi pomoci iným. Slovensko ako cieľové miesto dobrovoľníckeho cestovného ruchu je v ponuke len dvoch organizácií, britskej charity Concordia a britskej neziskovej organizácie WorkingAbroad (tabuľka 2). Obidve organizácie spolupracujú aj so slovenskou dobrovoľníckou organizáciou INEX Slovakia.

Tabuľka 2 Dobrovoľnícke projekty na Slovensku z databázy volunteerforever.com

Ukazovateľ	Organizácia	
	Concordia	WorkingAbroad
Počet projektov	8	1
Zameranie projektu	Environmentálny; Obnova pamiatok, archeológia; Pomoc zdravotne znevýhodneným	Environmentálny
Lokalita	Celé Slovensko	Severné Slovensko
Priemerný počet dobrovoľníkov	9	-
Cena	338, 60 € (fixný poplatok)	925,60 €/7 dní 1503,50 €/14 dní 1937,00 €/21 dní

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov www.frontend.workcamp-plato.org a www.workingabroad.com.

Concordia v súčasnosti ponúka 8 dobrovoľníckych projektov na Slovensku. Štyri zamerané na obnovu hradov (Lipovce, Čabrad', Berkov, Obišovce), dva environmentálne projekty (Zlatna na Ostrove, ECO-Slatinka) a dva projekty zamerané na pomoc zdravotne znevýhodneným (Barlička, Centrum Integra). Všetky realizuje v spolupráci s dobrovoľníckou organizáciou INEX Slovakia. Do projektov sa môžu zapojiť dobrovoľníci vo veku 18-99 rokov. Poplatok je stanovený fixne vo výške 338,60 € za projekt, pričom organizácia ponúka zľavu 45 € pri účasti na druhom projekte. Ubytovanie je poskytnuté hosťiteľskou organizáciou, dopravu a stravu si hradí a zabezpečuje dobrovoľník sám.

Organizácia WorkingAbroad na Slovensku realizuje jeden dobrovoľnícky projekt v troch turnusoch počas zimného obdobia. Pod dohľadom skúsených pracovníkov dobrovoľníci sledujú vlkov a rysov a zhromažďujú údaje pre odborný výskum. Výška účastníckeho poplatku závisí od dĺžky účasti na projekte (925,60 €/7 dní - 1937,00 €/21 dní). Poplatok pokrýva náklady spojené s cestovaním v rámci krajiny a do oblasti výskumu a do / z miesta stretnutia, ubytovanie, stravovanie, požičanie vybavenia, školenia, služby miestnych výskumných pracovníkov, pomocníkov a vedúceho tímu a podporu WorkAbroad Projects. Zapojiť sa môžu dobrovoľníci od 18 do 75 rokov (v prípade dobrovoľníkov do 18 rokov je potrebný súhlas zákonného zástupcu).

Ďalšou z príležitostí ako môže dobrovoľník zo zahraničia navštíviť Slovensko je program Európskej dobrovoľníckej služby (European volunteer service – EVS). V súčasnosti je EVS súčasťou väčšieho programu na podporu mobility Erasmus+. Pomáha mladým ľuďom vo veku 17 až 30 rokov zúčastniť sa na zahraničných dobrovoľníckych projektoch. Dobrovoľnícke projekty môžu zahŕňať rôzne druhy činností v oblastiach, ako je práca s mládežou, kultúrne aktivity, sociálna starostlivosť a ochrana životného prostredia. Dobrovoľnícka činnosť trvá minimálne 2 týždne a maximálne 12 mesiacov. Všetky nevyhnutné náklady spojené s dobrovoľníckym projektom sú financované. Dobrovoľník získa grant, ktorý pokryje väčšinu nákladov spojených s cestou do hosťiteľskej krajiny a späť, ubytovaním, stravou, poistením, potrebným očkovaním a vreckové. Po absolvovaní dobrovoľníckej aktivity dostanú certifikát tzv. Youthpass, ktorý je dokladom účasti na projekte a nadobudnutí špecifických zručností ako výsledok neformálneho vzdelávania. Organizácie zapojené do činnosti EVS musia mať platnú akreditáciu, ktorá garantuje uplatnenie vysokých štandardov stanovených Európskou komisiou. Akreditované organizácie sú uvedené v medzinárodnej databáze EVS na Európskom portáli pre mládež. Na tomto portáli je tiež dostupná databáza dobrovoľníckych príležitostí, v ktorej môžu akreditované organizácie uverejniť svoje projekty.

Príležitosti EVS sú k dispozícii hlavne v krajinách participujúcich na programe Erasmus+, ale aj v susediacich partnerských krajinách mimo Európy. Celkovo je v databáze ponúk evidovaných 474 projektov v 29 krajinách Európy, 2 projekty v Amerike, 18 projektov v Ázii, 1 projekt v Afrike a rovnako 1 projekt na Novom Zélande (k 13.3.2018). Najviac projektov sa realizuje v Nemecku, Francúzsku, Rumunsku a Poľsku (tabuľka 3).

Tabuľka 3 Počet projektov v cieľových miestach Európskej dobrovoľníckej služby ku 13.3. 2018

Cieľové miesto	Počet projektov	
	abs.	v %
1. Nemecko	67	14
2. Francúzsko	53	11
3. Rumunsko	43	9
4. Poľsko	40	8
13. Slovensko	11	2
29. Írsko, Luxembursko	1	0,2

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov www.europa.eu.

Dobrovoľníci, ktorí by chceli navštíviť Slovensko, si môžu vybrať z 11 projektov. Projekty sa realizujú hlavne na strednom a západnom Slovensku. Sú zamerané na vzdelávanie a prácu s mládežou (6), zaradiť sem tiež môžeme tiež kultúrne projekty (4) a projekty obnovy pamiatok (1). Organizácie hľadajú od 1 po 7 dobrovoľníkov, čo predstavuje v prieme 3 dobrovoľníkov na projekt. Náklady na ubytovanie, stravovanie, cestovanie a poistenie sú hradené z grantu Európskej únie, pričom ich zabezpečuje hostiteľská organizácia. Dĺžka projektov je individuálna od 6 mesiacov do 12 mesiacov v priebehu rokov 2017 až 2019.

Treťou z možností ako sa zahraniční dobrovoľníci môžu dozvedieť o príležitostiach na Slovensku je jednoduché vyhľadávanie na internete. Po zadaní slovného spojenia „volunteering in Slovakia“ do vyhľadávača Google, sa zobrazí päť stránok s dobrovoľníckymi ponukami na Slovensku, a to stránka workaway.info, spectator.sme.sk, biosphere-expeditions.org, woofindependents.org, aisec.com. Všetky v anglickom jazyku. Nakoľko INEX Slovakia nemá funkčnú stránku v anglickom jazyku, do prieskumu sme ju nezahrnuli. Stránky ponúkajú pomerne široké spektrum dobrovoľníckych projektov (tabuľka 4).

Tabuľka 4 Iné dobrovoľnícke projekty na Slovensku

Ukazovateľ	Organizácia				
	Workaway	spectator	biosphere -expeditions	Aisec	WOOF
Počet projektov	24	23	1	5	8
Zameranie projektu	Enviro., Agrokult., Obnova pamiatok Vzdelávací, Detský tábor	Enviro., Sociálny, Obnova pamiatok	Enviro.	Vzdelávací, Enviro.	Agrokult., Enviro.
Lokalita	Slovensko	Slovensko	Severné Slovensko	Západné a stredné Slovensko	Slovensko
Cena	Výška poplatku organizácii Workaway nebola uvedená	-	1780 €/ 7 dní	200 €/42 dní	Registračný poplatok 22,5 €

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov workaway.info, spectator.sme.sk, biosphere-expeditions.org, wwofindependents.org, aisec.com.

Na rozdiel od stránky [spectator](http://spectator.sme.sk), ktorá len podáva informácie (webové odkazy) o organizáciách, ktoré spolupracujú s dobrovoľníkmi, ostatné organizácie plnia funkciu vysielajúcej alebo koordinujúcej organizácie. Ponúkajú databázy dobrovoľníckych príležitostí. Všetky organizácie majú svoje služby spoplatnené, pričom výška poplatku závisí od rozhodnutia organizácie. Poplatky sa pohybujú v rozmedzí 22,5 € až 200 €. Najviac dobrovoľníckych ponúk sa nachádza na stránke [workaway](http://workaway.info). Napriek tomu, že stránka sprostredkúva aj ponuku, ktorú z hľadiska charakteristiky nemôžeme zaradiť medzi projekty dobrovoľníckeho cestovného ruchu, ponúka najširšie zameranie dobrovoľníckych projektov. Nájsť tu môžeme environmentálne projekty, ponuky dobrovoľníctva na farmách, pri obnove pamiatok, vzdelávacie dobrovoľnícke projekty a ponuku detských letných táborov pre dobrovoľníkov. Veľa ponúk zadali súkromné osoby alebo podnikatelia. Projekty zverejnené na vybraných stránkach sa realizujú po celom Slovensku. Podmienkou účasti na všetkých projektoch je minimálny vek 18 rokov.

ZÁVER

Dobrovoľnícky cestovný ruch získava čoraz väčšiu popularitu nielen u dobrovoľníkov, ale aj jednotlivých organizácií. Na strane ponuky môžeme vidieť čoraz väčší záujem neziskových organizácií, združení, nadácií, ako aj podnikov vytvárať či sprostredkovať dobrovoľnícke

aktivity v zahraničí. Výsledkom tohto záujmu je narastajúca rozmanitosť projektov aj v rozvinutých krajinách sveta.

Cieľom príspevku bolo preskúmať ponuku projektov dobrovoľníckeho cestovného ruchu na Slovensku. Analýza ponuky dvoch medzinárodných databáz dobrovoľníckych príležitostí ukázala, že Slovensko nepatrí medzi najponúkanejšie cieľové miesta. Len 2 z 795 organizácií registrovaných v databáze volunteerforever a 11 projektov zo 474 projektov uvedených aktuálne v databáze Európskej dobrovoľníckej služby ponúka ako cieľové miesto Slovensko. Pri hľadaní dobrovoľníckych príležitostí cez internetový prehliadač, sa ukázala ponuka rozmanitejšia. Dobrovoľníci sa môžu zapojiť hlavne do projektov obnovy kultúrnych pamiatok, vzdelávacích projektov, projektov zameraných na deti a mládež a environmentálnych projektov. Podmienkou účasti na jednotlivých projektoch je minimálny vek 18 rokov. Horná veková hranica je limitovaná len pri projektoch Európskej dobrovoľníckej služby, a to 30 rokov. Na druhej strane výhodou tohto programu je finančný grant, ktorý pokrýva náklady spojené s dobrovoľníckou službou v zahraničí. V prípade ostatných organizácií sa finančné náklady pohybujú v rozmedzí od 22,5 € do 1937 €.

Napriek súčasnej malej ponuke dobrovoľníckych projektov na Slovensku, predikcia rastu trhu dobrovoľníckeho cestovného ruchu, príklady dobrej praxe zo zahraničia, rast povedomia o možnostiach dobrovoľníctva v zahraničí, ako aj skúsenosti dobrovoľníkov vytvárajú priaznivé podnety pre jeho rozvoj aj na Slovensku.

POZNÁMKA

Príspevok je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA 1/0509/16 Perspektívy rozvoja dobrovoľníckeho cestovného ruchu na Slovensku.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

GUTTENTAG, D. 2009. The possible negative impacts of volunteer tourism. In International Journal of Tourism Research, roč. 11, 2009, č. 6. ISSN 1522-1970, s. 537 – 551.

HINDLE, C., CAVALIERI N., COLLISON, R., MILLER, K., RICHARD, M. 2010. Volunteer: A traveller's guide to making difference around the world. [online]. 2010. [cit. 2017-05-11]. Dostupné na internete: <http://media.lonelyplanet.com/pdfs/volunteer-book.pdf>

RAYMOND, E. M. 2008. 'Make a Difference!': the Role of Sending Organizations in Volunteer Tourism. In LYONS, K. D., WEARING, S. Journeys of Discovery in Volunteer Tourism. Wallingford, United Kingdom : CAB International, 2008. ISBN 978-1-84593-380-7.

RAYMOND, E. M. 2011. Volunteer Tourism: Looking Forward. In Tourism Recreation Research, roč. 36, 2007, č. 1. ISSN 2320-0308, s. 77 – 79.

TOMAZOS, K., BUTLER, R. 2009. Volunteer tourism: the new ecotourism? In An International Journal of Tourism and Hospitality Research, roč. 20, 2009, č. 1. ISSN 2156-6909, s. 196-211.

TOURISM RESEARCH AND MARKETING, 2008. Volunteer tourism: a global analysis. The Netherland : ATLAS, 2008. 83 s. ISBN 978-90-75775-34-1.

WEARING, S., McGEHEE, N. G. 2013. International Volunteer Tourism. Intergrating Travellers and Communities. Oxford : CABI Publishing, 2013. 172 s. ISBN 978-1-84593-696-9.

KONTAKT

Ing. Jana Sokolová

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Ekonomická fakulta

Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica, Slovensko

jana.sokolova@umb.sk

doc. Ing. Kristína Pompurová, PhD.

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Ekonomická fakulta

Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica, Slovensko

kristina.pompurova@umb.sk